

TIIVISTELMÄRAPORTTI

Yhteiskunnan kriisiturvallisuus ja toipumiskyky keskinäisriippuvuuksien mahdollistamien painostuskeinojen aikakaudella

Tutkimuksen johtaja:

YTT Mika Aaltola, ohjelmajohtaja, Ulkopoliittinen instituutti
(mika.aaltola@fiia.fi; +358 9 432 7780)

Tutkimusryhmä:

YTT Harri Mikkola, vanhempi tutkija, Ulkopoliittinen instituutti
YTT Juha Käpylä, vanhempi tutkija, Ulkopoliittinen instituutti
YTT Antto Vihma, vanhempi tutkija, Ulkopoliittinen instituutti
PhD Mikael Wigell, vanhempi tutkija, Ulkopoliittinen instituutti
YTM Tapio Juntunen, tohtorikoulutettava, Tampereen yliopisto

Tiivistelmä: Tutkimushanke analysoi hybridivaikuttamisen mahdollisuuksia avoimissa liberaaleissa demokratioissa. Hanke keskittyy kolmeen vaikuttamisen muotoon: geoeconomiseen vaikuttamiseen, informaatiovaikuttamiseen ja vaalivaikuttamiseen. Hanke analysoi myös kansallisen resilienssipolitiikan mahdollisuuksia hybridiuhkia vastaan.

1. Johdanto

Tutkimushanke analysoi hybridivaikuttamisen mahdollisuuksia avoimissa liberaaleissa demokratioissa. Hanke keskittyy kolmeen hybridivaikuttamisen muotoon: geoeconomiseen vaikuttamiseen, informaatiovaikuttamiseen ja vaalivaikuttamiseen.

Hankkeen keskeinen lähtökohta on perinteisesti avointa sotilaallista toimintaa painottavan geopolitiikan muutos kohti valtioiden toteuttamaa piilotetumpaa strategista vaikuttamista (keskinäis)riippuvaisessa maailmassa. Tällä tarkoitetaan toimijoiden välisten epäsymmetristen riippuvuuksien mahdollistamien painostuskeinojen käyttöä vaikuttajan strategisten tavoitteiden ajamiseksi.

Valtioiden välisten yhteyksien ja riippuvuuksien kasvu ei ole tarkoittanut valtioiden välisten jännitteiden loppua. Samoja asioita, jotka linkittävät valtioita ja ihmisiä toisiinsa – kuten rahoitus, kaupankäynti tai internet – voidaan käyttää ja käytetään työkaluina uudessa strategisessa kilpailussa. Eri valtiot ovat pyrkineet käyttämään taloudellisten, poliittisten, informaatioon liittyvien ja sotilaallisten työkalujen yhdistelmää useita toimijoita vastaan saavuttaakseen strategisia tavoitteita ilman perinteisen sodan kynnyksen ylittämistä. Keskustelu niin sanottujen hybridiuhkien ympärillä alleviivaa tätä muutosta.

Yksi kiinnostava vastaus keskinäisriippuvuuksien ja hybridivaikuttamisen tuomaan uhkakuvaan on resilienssi-käsitteen hyödyntäminen kansallisessa turvallisuustoiminnassa. Hanke tutkii myös kansallisen resilienssipolitiikan mahdollisuuksia hybridiuhkia vastaan.

2. Tutkimuksen tavoite ja suunnitelma

Tutkimushankkeen tavoitteena on (1) lisätä suomalaista poliittis-strategista ymmärrystä kansainvälisen (keskinäis)riippuvuuden tuomista turvallisuuspoliittisista muutoksista, (2) analysoida hybridivaikuttamisen mahdollisuuksia liberaaleissa demokratioissa, (3) analysoida re-

Postiosoite	Käyntiosoite	Puhelin	s-posti, internet
Postadress	Besöksadress	Telefon	e-post, internet
Postal Address	Office	Telephone	e-mail, internet
MATINE/Puolustusministeriö	Eteläinen Makasiinikatu 8 A	Vaihde 295 160 01	matine@defmin.fi
PL 31	00130 Helsinki		www.defmin.fi/matine
FI-00131 Helsinki	Finland		
Finland			

silienssi-käsitteen mahdollisuuksia uutena turvallisuustoiminnan työkaluna sekä (4) esittää toimenpidesuosituksia viranomaisille, teollisuudelle ja tutkimusyhteisölle hybridiuhkien hylkimiskyvyn ja kansallisen kriisinkestävyyden kehittämiseksi.

3. Aineisto ja menetelmät

Tutkimus toteutettiin käsitteellisenä analyysinä laajaan kirjallisuus- ja asiakirja-aineistoon pohjautuen. Hankkeen toteutuksessa hyödynnettiin myös hankkeen asiantuntijataustaryhmän kanssa käytyjä keskusteluja.

4. Tulokset ja pohdinta

4.1 HYBRIDISODASTA HYBRIDIHÄIRINTÄÄN: KIILASTRATEGIA

”Hybridisodasta” ja ”hybridivaikuttamisesta” on tullut viimeisten vuosien aikana keskeisimpiä puolustus- ja turvallisuuspolitiikan ja julkisen keskustelun käsitteitä. Venäjän Ukrainassa toteuttamien toimien jälkeen hybridin käsite on noussut vahvasti muun muassa NATO:n ja Euroopan unionin strategisen suunnittelun agendalle. Laveasti ymmärrettynä termillä ”hybridisodankäynti” viitataan yleensä koordinoituun sotilaallisten ja ei-sotilaallisten työkalujen ja taktiikoiden yhdistelmään niitä käyttävän toimijan strategisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Hybridisodan käsitteen merkityksen noususta huolimatta käsite on saanut osakseen myös kritiikkiä. On esitetty, että käsite ei tuo mukanaan mitään uutta, vaan todellisuudessa hybridisodan taktiikat ovat olleet mukana myös menneissä konflikteissa. On esitetty, että käsite on lähitökohtaisesti taktis-operatiivinen, eikä sitä siksi voi laventaa strategisen doktriinin tasolle, kuten on yleisesti esimerkiksi Venäjän suhteen tehty. On myös esitetty, että käsite on liian laava ollakseen analyttisesti hyödyllinen, ja että käsitteen ”sota” laventaminen ei-sotilaallisiin taktiikoihin voi johtaa haitalliseen yhteiskunnan toimintojen turvallistamiseen. Näistä syistä johdettua useat analyttikot ovat esittäneet käsitteestä luopumista. Näiden näkemysten mukaan voisi olla hyödyllisempää jakaa käsite pienempiin ja tarkempiin osiin, kuten informaatio-, taloudelliseen tai kybersodankäyntiin, tai ikiaikaisiin valtiollisen toiminnan eri elementteihin, kuten sijaissotaan (*proxy war*), kiristykseen, lahjontaan, psykologiseen manipulointiin tai vaikka propagandaan.

Tämänkaltainen kapeampi tulkinta kuitenkin estää näkemästä yksittäisiltä näyttävien toimien muodostamaa kokonaisuutta. Hybridisodankäynnin käsitteelle on myös esitetty vaihtoehtoiseksi ”täyden skaalan sodankäynnin” (*full-spectrum warfare*) käsitettä. Hybridin käsite mahdollistaa kuitenkin suuremman analyttisen käytettävyyden ja joustavuuden, sillä käytännössä hybridi-operaatioita ei tarvitse toteuttaa ”täydellä skaalalla”. Hybridioperaatioissa pyrkimyksenä on ohittaa vastustajan vahvuudet ja iskeä valikoituihin heikkouksiin. Taktiikoiden ja työkalujen käyttö vaihtelee sekä intensiteetin että käytettyjen työkalujen yhdistelmien suhteen, kontekstista ja tavoitteista riippuen.

On totta, että monet hybridisodankäynnin taktiikoista eivät ole uusia. Kuitenkin olosuhteet ja poliittis-taloudellinen konteksti missä taktiikoita käytetään ovat muuttuneet, mikä tekee näiden taktiikoiden käytöstä tehokkaampaa ja helpompaa. Esimerkiksi internet ja sosiaalinen media mahdollistavat informaatio-operaatiot täysin eri tavalla kuin aiemmin. Kyberoperaatiot ovat avanneet uusia taktisia vaihtoehtoja ilman suurta kiinnijäämisen ja attribuution riskiä. Maailma on enemmän keskenään linkittynyt kuin koskaan aiemmin. Toimintojen globaali verkottuminen ja ketjuuntuminen altistaa erityisesti avoimet, liberaalit demokratiat hybridiuhkille.

Tässä kontekstissa voidaan kuitenkin puhua ”hybridisodankäynnin” sijaan ”hybridivaikuttamisesta”. Tämän kaltaisen ei-sotilaallisen, piilotetun vaikuttamisen ei tarvitse näyttäytyä kohdemaassa negatiivisessa valossa. Tämä ei päde hybridisodankäynnin suhteen, jossa yksi olen-

naisin elementti on mukana oleva joko implisiittinen tai eksplisiittinen sotilaallinen uhka. Avoin sotilaallinen toiminta aiheuttaa kohdemaassa valmiuden nousun ja uhkakuvien vahvistumisen, ja näin ollen toimii potentiaalisesti vaikuttamispyrkimyksiä vastaan. Tämän kaltaisessa tilanteessa myös monet piilotetun vaikuttamisen muodot, kuten taloudelliset houkuttimet tai propagandakampanjat, ovat tarkemmin valvovan silmän alla. Tämä tekee toimista vaikeampia ja tehottomampia.

Näiden huomioiden pohjalta tutkimushanke ottaa lähtökohdakseen "hybridihäirinnän" käsitteen. Tällä tarkoitetaan synkronoitua usean häirinnän muodon yhteiskäyttöä, jolla pyritään tuottamaan syvempiä jakolinjoja kohdemaiden yhteiskuntien sisälle. Valtiotoimijan kontrolloimia ei-kineettisiä ja refleksiivisen kontrollin tekniikoita hyödyntämällä vaikuttaja pyrkii häiritsemään kohdemaan päätöksentekoprosesseja muokkaamalla näkemyksiä siten, että kohdema itse vapaaehtoisesti vahvistaa vaikuttajan omaa agendaa tai halvaannuttaa omaa päätöksentekokykyään. Hybridihäirintä ei näin ollen viittaa "yksi koko sopii kaikille" -lähtökohtaan, vaan hyödyntää valikoidusti kohdemaan haavoittuvuuksia heikentääkseen sen yhtenäisyyttä ja kapasiteettia toimia yhtenäisesti.

Tämän kaltaisella hybridihäirinnällä viitataan siis rauhanajan psykologisiin vaikuttamiskampanjoihin, jonka tavoitteena on vastapuolen kansalaisyhteiskunnan sekä esimerkiksi liittolaispolitiikan sosio-kulttuurisen koheesion nakertaminen esimerkiksi taloudellisin tai informaatio-psykologisin keinoin (luomalla riippuvuussuhteita ulospäin ja korostamalla niiden negatiivista laatua kohteen sisällä). Tavoitteena tällöin on usein ristiriitojen lietsonta sekä lopulta itselle epäsuotuisan hallinnon ja/tai politiikkalinjausten vaihtaminen tai kyseenalaistaminen.

Hybridihäirintä voidaan määritellä eräänlaiseksi "kiilastrategiaksi", eli pyrkimykseksi hajottaa tiettyä kohdemaata tai koalitiota ja samalla heikentää sen mahdollisuuksia vastustaa vaikuttavan maan pyrkimyksiä. Pyrkimyksenä ei ole kohdata kohdemaata "silmästä silmään", vaan heikentää sen päättäväisyyttä hienovaraisempien häirinnän keinoin. Nämä keinot voivat pitää sisällään esimerkiksi kiellettävissä olevia kyberoperaatioita, valheellisten uutisten ja propagandan levittämistä, valtiohallinnon vastaisten ryhmittymien rahoittamista, vaikuttamista demokratian keskeisiin instituutioihin (kuten vaaleihin ja hallintoon), riippuvuussuhteiden rakentamista kriittisen infrastruktuurin monimuotoisuutta hallitsevalta/vähentämällä/kontrolloimalla ja taloudellisten houkuttimien tarjoamista valikoiduille toimijoille, jotta nämä tietoisesti tai tiedostamatta tekisivät poliittisia myönnytyksiä.

Jos nämä toimet toteutetaan onnistuneesti, hybridihäirintä ei nosta esiin uhkatietoisuutta kohdemaassa samalla tavoin kuin avoin ulkopoliittinen tai hybridikeinoin tuettu sotilaallinen painostus. Häirintäoperaatiot nostavat toki huolta tiettyjen toimijoiden - kuten turvallisuus- ja tiedusteluviranomaisten - keskuudessa, mutta tämä uhkatietoisuus hajoaa osiin ja hälvenee samalla kun poliittisista ja taloudellisista houkuttimista hyötyvät toimijat pyrkivät aktiivisesti väheksymään uhkaa. Samalla provosoimalla syvempiä ja pahentamalla jo olemassa olevia poliittisia ja sosiaalisia jakolinjoja hybridihäirintä toimii kiilastrategiana, aiheuttaen alireagoimista hybridiuhkaa vastaan.

Operatiivisena konseptina hybridihäirintä soveltuu hyödyntämään avoimien liberaalien demokratioiden haavoittuvuuksia. Sekä taloudellisesti että yhteiskunnallisesti avoimina "valtioalustoina" liberaalit demokraatit ovat alttiita piilotetulle, hajottamiseen pyrkivälle häirinnälle.

4.2 GEOEKONOMINEN VAIKUTTAMINEN

Geoekonomisen vaikuttamisen tavoitteena on talouden keinoja hyödyntämällä saada kohdema toimimaan tavalla, jolla se ei muussa tapauksessa toimisi. Klassinen esimerkki tästä ovat taloudelliset pakotteet. Hienovaraisemmassa muodossaan geoekonomista vaikuttamista on usein vaikea havaita ja tunnistaa, mikä tekee siitä käyttökelpoisen hybridihäirinnän keinon myös liberaaleja demokraatioita vastaan. Ajatukset vapaasta kaupasta, kansainvälisistä keskinäisriippuvuuksista ja näiden tuomista positiivisista turvallisuushyödyistä ovat edelleen leimal-

lisiä länsimaiselle ajattelulle. Tästä näkökulmasta käsin geoeconomisen vaikuttaminen näytetään usein epäpoliittisena ja lähtökohtaisesti kaupallisena kanssakäymisenä: ulospäin positiivisilta näyttävyyden keinoin luotu suhde vaikuttaa osapuolia hyödyttävänä plussummapelinä. Tämä on näkynyt muun muassa South Stream ja North Stream II -hankkeiden ympärillä käytävässä keskustelussa, samoin kuin Venäjän ydinvoimahankkeissa Suomessa ja Unkarissa. Kuitenkin, vaikka hankkeet tuovat kohdemaalle moninaisia taloudellisia hyötyjä, hyödyt voivat tulla poliittisten myönnytysten ja kohdemaan alentuneen suvereniteetin kustannuksella. Geoeconomisen vaikuttamisen taustalla ovat geostrategiset pyrkimykset, siis poliittisen vaikutusvallan laajuuden ja syvyyden lisääminen.

Geoeconomisen vaikuttamisen voi kenties parhaiten ymmärtää suhteuttamalla se klassiseen geopoliittiseen vaikuttamiseen. Geopoliittinen vaikuttaminen on tyypillisesti avoimesti näkyvässä olevaa ja sotilaalliseen voimaan nojaavaa. Sen operatiivinen logiikka on kohdata kohdemaata tekemällä suoria uhkauksia, tavoitteenaan painostaa kohdemaata vallankäyttäjän tahtoon.

Hyökkäyksellinen geoeconomisen operaatio on sen sijaan piilotettu ja toteutettu taloudellisin keinoin. Sen operatiivinen logiikka voidaan nimetä ”valikoivaksi mukauttamiseksi”. Valikoivan mukauttamisen logiikan mukaisesti geoeconomisen operaatio tarjoaa alennuksia, sivumaksuja ja muita ”porkkanoita” valikoivasti joillekin kohdeyhteisön jäsenille, mutta ei toisille. Manipuloimalla taloudellisia palkintoja ja rangaistuksia geoeconomisen toimija kohdentaa erilaista painetta eri osapuolille, aiheuttaa hajaannusta näiden välille ja samalla vähentää yhteisön vastatoimipotentiaalia. Ideaalisesti geoeconomisen vaikuttaminen houkuttelee ”pehmeitä kohteita” pois vastapuolelta, houkuttelee heitä tekemään poliittisia myönnytyksiä, tai ylläpitää myötämielisiä toimijoita kohdeyhteisön sisällä heikentääkseen kohdemaan yhtenäisyyttä. Geoeconomisen vaikuttaminen toimii siis kiilastrategian logiikalla.

		Geopolitiikka	Geoeconomia
Toimet (aktiivinen maa)	<i>Keinot:</i> <i>Näkyvyys:</i> <i>Logiikka:</i>	Sotilaallisia Avoin Vastakkainasettelu	Taloudellisia Piilotettu ”Kepit” tai ”porkkanat”
Vaikutukset (kohdemaata)	<i>Uhkakokemus:</i> <i>Toiminta-reagointimalli:</i> <i>Käyttäytymistapa:</i>	Korkea Keskihakuinen Vastatoimet / myötäily	Matala/keskitaso Keskipakoinen Alireagoiminen

Kuva 1: Geopoliittisen ja geoeconomisen vaikuttamisen erot.

Perinteinen geopoliittinen vaikuttaminen on omiaan voimistamaan uhan piirissä olevien toimijoiden yhteistä ymmärrystä uhkasta. Samalla geopoliittiset hyökkäykset tuottavat keskihaakuista ja yhdistävää voimaa kohteena olevassa poliittisessä yhteisössä. Tämä puolestaan vahvistaa valmiutta yhteistyöhön vaikuttajaa vastaan, ja on omiaan synnyttämään vastatoimia painottavaa käyttäytymistapaa.

Onnistunut geoeconomisen operaatio ei puolestaan synnytä vastaavaa näkemystä uhkan olemassaolosta, vaan näkemykset hajautuvat yhteisössä. Samalla kun tietyt yhteisön toimijat alkavat huolestua geoeconomisen operaation tuottamista haavoittuvuuksista, taloudellisista porkkanoista hyötyvät toimijat vähättelevät ja epäpoliittisoivat uhkaa. Geoeconomisen vaikuttaminen on tarkoituksellisesti suunniteltu muokkaamaan tapaa, jolla kohteena olevat hallinnon määrittelevät kansallisia intressejään. Oletuksena on, että ulkopoliittiset valinnat ovat seurausta sisäisistä poliittisista kamppailuista, ja että ulkoisen toimijan geoeconomisen operaatio voi vaikuttaa näiden kamppailuiden lopputulokseen. Vaikuttajan tavoitteena on saada kohde alireagoimaan uhkaa vastaan.

4.3 INFORMAATIOVAIKUTTAMINEN

Informaatiovaikuttaminen hybridihäirinnän muotona linkittyy paitsi teknologisiin muutoksiin, myös muutoksiin länsimaisessa julkisessa keskustelukulttuurissa. Erityisesti keskustelu totuuden tai faktojen jälkeisestä (*post-truth*) ajasta nousi keväällä 2016 keskeiseksi poliittista julkisuutta koskeväksi yhteiskunnalliseksi debatiksi. Aiheesta julkaistut kirjat ja artikkelit käsittelevät huolta valeutisista, strategista harhauttamisesta, informaatiovaikuttamisesta, tieteen ja asiantuntemuksen asemasta, julkisen keskustelun mekanismeista sekä demokratian haavoittuvuudesta.

Käsite on herättänyt myös kriittisiä huomioita. Viime aikoina on ehdotettu, että termi totuudenjälkeinen on journalistinen eikä tutkimuksellinen; että mitään uutta ei ole tapahtunut, vaan politiikassa on valehdeltu aina. Väite totuuden jälkeisestä ajasta on ongelmallinen myös sen vuoksi, että se pitää sisällään oletuksen taakse jätetystä totuuden kultakaudesta. Milloin itseasiassa elimme totuuden aikaa? Kauanko sitä kesti ja kenen totuus silloin vallitsi? Tämä kriittinen lähestymistapa on kuitenkin puutteellinen siksi, että "totuudenjälkeisyyttä" käsittelevä tutkimus on pääosin historiantietoista. Se että jollakin ilmiöllä on historiallisia vertailukoh-
tia, ei tarkoita, että viimeisten vuosien aikana ei olisi tapahtunut (merkittävää) muutosta.

Vaikka termi "totuudenjälkeisyys" tuli voimalla julkiseen keskusteluun vuonna 2016, mitään äkkinäistä siirtymää uuteen aikakauteen ei sillä hetkellä tapahtunut. Muutos on ollut asteittainen, ja tässä ajurina on ollut ennen kaikkea teknologinen muutos. Kymmenen viime vuoden aikana tapahtunut teknologinen kehitys on olennaisella tavalla muuttanut tiedonvälitystä ja julkisuuden rakennetta. Totuudenjälkeisyys-keskustelun ydinilmiöt, kuten uudet verkostot, valeutiset ja kaikukammiot, liittyvät nimenomaan sosiaalisen median käyttöön.

Teknologisen murroksen on esitetty vauhdittavan "asiantuntijuuden kuolemaa". Tiedon helppo saatavuus yhdistettynä matalaan julkaisukynnykseen on murtanut perinteisen asiantuntijuuden (joka on yhdistelmä koulutusta, kyvykkyyttä, kokemusta ja vertaishyväksyntää) portinvartijarooliin. Yhä useammat tahot, uusmedioista itseoppineisiin, haastavat perinteisen asiantuntijatiedon legitimitettiin. Sen myötä asiantuntijuuteen ja asiantuntijatietoon liittyvää poliittista kamppailua ei käydä enää vain virallisessa hallinnossa ja edustuksellisen demokratian eturivissä, vaan yhä enemmän myös erilaisissa digitaalisissa keskustelufoorumeissa.

Runsaassa kymmenessä vuodessa Facebookia kuukausittain käyttävien ihmisten määrä on kasvanut nolasta kahteen miljardiin. Twitter tavoittaa kuukausittain lähes 330 miljoonaa ihmistä. Näillä alustoilla on suuri valta siihen, millaisia sisältöjä ihmiset saavat nähdäkseen. Kärjistäen voisi sanoa, että Twitter ja Facebook ovat mediayhtiöitä, joilla on mediayhtiön valta, mutta ei toimituksellista vastuuta.

Teknologisen kehityksen mahdollistamat uudet verkostot ovat muuttaneet yhteiskunnallisia valtarakenteita. Mikäli jokin ilmiö nojaa verkostolliseen logiikkaan (noodeihin, jotka ovat toisiinsa jollain tavoin yhteydessä), niin sekä kuplautuminen (ihmisten hakeutuminen kaltaistensa joukkoon) että Matteus-vaikutus (ne saavat, joilla on jo ennestään) ovat mahdollisia tai jopa todennäköisiä mekanismeja. Kuplautuminen johtaa helposti polarisaation ja Matteus-efekti vuorostaan epätasa-arvoisiin lopputulemiin. Kumpikin mekanismi on aina läsnä verkostoissa, mutta sosiaalinen media todennäköisesti vahvistaa molempia.

Valeutisten menestyminen ei välttämättä ole viestin sisällön ansiota, vaan sen menestyminen johtuu verkoston rakenteesta, johon viesti on laitettu. Ideat ja kognitiiviset virrat käyttäytyvät kuin tartuntataudit – ja verkoston rakenne määrittää tartunnan nopeuden. Botit eli ihmisinä esiintyvät tietokoneohjelmat polarisoivat verkossa käytyjä keskusteluja ja edesauttavat valeheellisten väittämien leviämistä. Ne ovat halpoja ja helposti hankittavissa olevia strategisen harhauttamisen välineitä. Esimerkiksi Yhdysvaltain presidentinvaalien jälkeen tutkijat analysoivat vaaliväittelyiden aikana julkaistujen Twitter-viestien alkuperää, jolloin selvisi, että kolmen televisioidun debatin aikana julkaistuista twiiteistä jopa viidesosa oli bottien tekemiä.

Uudet informaatioverkostot avaavat mahdollisuuksia entistä tehokkaammille informaatio-

operaatioille ja hybridihäirinnälle. Internet ja sosiaalinen media myötävaikuttavat mielipiteiden polarisoitumiseen tarjoamalla äärimielipiteille aiempaa laajempaa näkyvyyttä, mikä kasvattaa niiden suosiota ja hyväksyttävyyttä entisestään. Tämä kehitys on yhdistynyt haastettuun ”perinteisen asiantuntijuuden” malliin, joka avaa uudet mahdollisuudet poliittisen julkisuuden ja vaalikamppailujen hybridihäirinnälle.

Totuudenjälkeinen mediaympäristö ja asiantuntijuuden muutos tuottavat myös tietyn ”tasapainoharhan”, joka luo mahdollisuuksia strategiselle harhauttamiselle. Mikäli julkisuudessa haetaan ”tasapainoista debattia” tai ”totuutta ääripäiden välistä”, saatetaan luoda vastakkainasettelua esimerkiksi vahvan tieteellisen konsensuksen alueelle. Julkinen keskustelu ei näin kehystettynä myöskään pääse kehittymään lähtökohtiaan pidemmälle. Tätä tasapainoharhaa vastaan poliittinen eliitti ja journalistinen media ovat olleet ajoittain varsin aseettomia.

Yhteinen nimittäjä esimerkiksi Venäjän disinformaatiokampanjoissa Euroopassa on ollut kiilastrategia, jossa kampanja kohdistetaan jo olemassa olevaan yhteiskunnalliseen kiistaan tai jakolinjaan. Yhdysvaltojen 2016 presidentinvaalien aikana venäläiset toimijat ostivat mainos-tilaa Facebookilta, levittivät disinformaatiota Twitterissä ja tilasivat vloggareilta Hillary Clintonia pilkkaavia videoita Youtubessa. Venäläiset sometilit organisoivat Yhdysvalloissa maahanmuutto- sekä muslimivastaisia tilaisuuksia, jotka toistivat Trumpin kampanjateemoja. Wall Street Journalin raportin mukaan venäläiset Facebook-tilit organisoivat yli 60 tapahtumaa Yhdysvaltojen vaalien ympärillä. Eräissä tapauksissa organisoitiin sekä protesti että sen vastamielenosoitus.

4.4 VAALIVAIKUTTAMINEN

Informaatiovaikuttaminen on olennainen elementti myös vaalihäirinnässä, jota voidaan pitää eräänä vakavimmista hybridihäirinnän muodoista. Viime aikojen vaaleissa muun muassa Yhdysvalloissa, Ranskassa ja Saksassa on nähty esimerkkejä siitä, kuinka autokratiset valtiot pyrkivät vaikuttamaan demokraattisten valtioiden vaaleihin.

Vaalihäirintä etenee usein viiden toisiinsa lomittuvan vaiheen kautta. Ensimmäinen näistä on disinformaation levittäminen esimerkiksi Facebookin kautta. Ilmapiiri kyllästetään provosoivalla valeuutisoinnilla, jonka halutaan lisäävän kuppikuntaisuutta ja epäluuloja. Erityisesti pyritään herättämään epäilyksiä ammattimaista mediaa ja vallitsevaa eliittiä kohtaan sekä samaistamaan näitä toisiinsa.

Toinen vaihe on arkaluonteisen tiedon varastaminen luottamuksellisista keskusteluista. Sähköpostien hakeroiminen on tähän tehokas tapa. Varastetun tiedon täytyy olla paketoitavissa sellaiseksi, että se sopii aiemmin kylvettyyn disinformaatioon. Näin toimittiin Yhdysvaltojen vaaleissa hakeroimalla Hillary Clintonin kampanjan sähköpostit, Ranskan vaaleissa murtamalla Emmanuel Macronin sähköpostit ja Saksan vaalien alla tunkeutumalla Saksan parlamentin sähköpostijärjestelmään vuonna 2015.

Kolmas vaihe perustuu tiedon vuotamiseen kolmansien osapuolten kautta, jossa vuotoihin erikoistuneet sivustot ovat tehokas väylä. Vuodetun tiedon tenhovoima on lisääntynyt Wikileaksin ja Edward Snowdenin tekemien vuotojen yhteydessä. Usein myös ammattimainen media ruokkii vuodetun tiedon pintapuolista ja itsestään selvää uutisarvoisuutta. Aina ei pysähdytä miettimään, mikä päämäärä tiedon vuotamisella on, millä keinoilla tieto on hankittu ja keitä on vuodon takana.

Neljäs vaihe on tiedon valkopesu arvostettujen medioiden kautta. Jos näissä välineissä toistetaan sosiaalisessa mediassa tai valeuutissivustoilla olevia teemoja, sisällöt saavat kantavuutta. Yhdysvalloissa arvostetut mediatilat julkaisivat kuukausien ajan skandaalinkäryisiä juttuja Clintonin sähköposteista. Ranskan ja Saksan vaaleissa laatulehdistö oli jo valppaampi vuotojen varalta.

Viides vaihe on yhteistoiminta. Yhteistoimintasuhteet perustuvat usein vuosien työlle, jolla

luodaan suhteita ehdokkaihin ja heidän taustatahoihinsa, usein geoeconomista vaikuttamista hyödyntäen. Yhteistoiminta voi myös olla opportunistista ja lyhytaikaista, ja se voi rakentua yhteisten taktisten intressien varaan. Yhdysvalloissa Donald Trumpin kampanjan yhteyksiä Clintonin sähköpostit varastaneisiin toimijoihin tutkitaan parhaillaan. Ranskassa keskeinen presidenttiehdokas Marine Le Pen sai puolueelleen rahoitusta toimijoilta, joiden epäillään hakeroineen vaalien loppumetreillä Macronin sähköpostit. Yhteistoiminta ja taktinen ajoitus ovat tärkeitä häirintäoperaation optimoimiseksi. Vuodot ja niistä tehdyt jutut tukivat Trumpin kampanjaa kriittisillä hetkillä, kun taas Ranskassa vuodot tapahtuivat liian myöhään.

Vaikka vaalihäirintä on toteutettavissa samalla peruskaavalla uusien demokraattisten vaalien yhteydessä, kasvava tietoisuus sen toimintatavoista vähentää kuitenkin häirinnän kokonaisvaikutusta. Viranomaiset varautuvat siihen, mitä muualla on tapahtunut ja kansainvälinen tiedustelu yhteistyö tehostuu. Äänestäjät, kansalaisyhteiskunta ja media valpastuvat ja keskeiset digitaalijan yritykset oppivat virheistään julkisen paineen alla. Yhdysvaltojen, Ranskan ja Saksan vaaleja vertailtaessa havaitaan laskeva trendi havaituissa vaikuttamisyrityksissä.

4.5 RESILIENSSI OSANA HYBRIDIPUOLUSTUSTA

Hybridihäirinnän asettamiin haasteisiin vastaukseksi on viime aikoina esitetty paitsi valtiollisen resistanssin ja deterrenssein, myös yhteiskunnallisen resilienssin kasvattamista. Perinteisesti resilienssipolitiikkaa on pidetty turvallisuushallinnan mallina, jonka kautta turvallisuusympäristön monimutkaistumisen haasteeseen vastataan hajauttamalla turvallisuusvastuita ja -toimijuutta valtiotasolta kansalaisyhteiskunnalle, yksityiselle sektorille sekä ylipäätään lähemmäs niitä yhteisöjä, jotka todennäköisesti kohtaavat kyseisiä turvallisuusuhkia arjessaan. Viimeisten vuosien aikana voimistunut keskustelu hybridivaikuttamisesta on kuitenkin siivittänyt uudelleen valtiotoimijoiden "paluuta" kansainvälisen turvallisuuden paraatipaikalle.

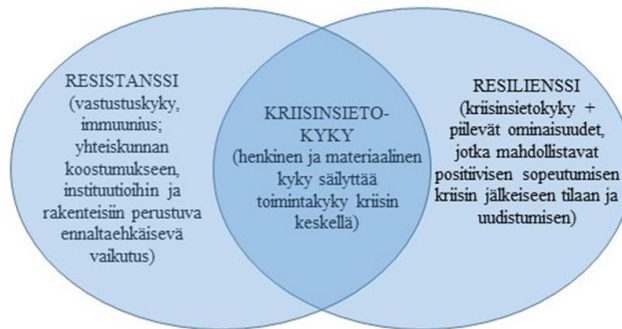
Resilienssille ei ole yhtä ainoaa määritelmää. Se voidaan määritellä esimerkiksi (a) kykynä hylkiä poliittisen yhteisön ulkopuolelta nousevia uhkatekijöitä, (b) poliittisen yhteisön luontaisena taipumuksena sietää kriisejä uhkien toteuduttua ja kykyä palautua kriisiä edeltävään tasapainotilanteeseen, tai (c) edellisten lisäksi erityisesti kykynä hyödyntää uhkakuvien toteutumisesta aiheutuvia kriisitilanteita poliittista yhteisöä uudistavina oppimiskokemuksina.

Tarkan määritelmän sijaan resilienssin merkitys avautuu paremmin esittämällä se negation kautta. Resilienssi viittaa tarpeeseen hahmottaa turvallisuutta tavalla, joka ei tyhjenny puolustuksen tai suojelun käsitteisiin. Puolustuksen käsite viittaa tunnistettavissa oleviin valtiolähtöisiin ja verraten selkeästi hahmotuviin uhkatekijöihin, joiden aktualisoitumista voidaan pyrkiä kontrolloimaan ennalta erilaisin pidäkkein ja pelotepoliittisin keinoin. Vastaavasti inhimillisen turvallisuuden paradigmasta nouseva suojelun käsite nostaa yhteisöt ja ihmiset turvallisuuden viittausskohteeksi.

Resilienssipolitiikan osalta oletukset uhkakuvien monimutkaistumisesta ja vaikeammasta ennakoitavuudesta johtavat tilanteeseen, jossa turvallisuuspolitiikan tavoitteiden tulee tasapainoilla turvallisuuden lisäämisen tavoitteen sekä toisaalta uhkien negatiivisten vaikutusten minimoimisen tavoitteen välillä. Sietokyvyksi rinnastettuna resilienssi ei sinänsä edes pyri lisäämään turvallisuutta ennaltaehkäisevästi, vaan korkeintaan edesauttaa vääjäämättömäksi koettujen uhkien tuottamien turvattomuusvaikutusten hillitsemisessä. Resilienssin ja turvallisuuden välinen suhde onkin hyvin jännitteinen.

Valtiolähtöisen hybridivaikuttamisen uhkaan vastaamisen kohdalla edellinen kiteytyy jännitteeseen sen välillä, valitaanko turvallisuusstrategian ohjaavaksi tavoitteeksi *resistanssin* vai *resilienssin* kasvattaminen. Hedelmällisempää on kuitenkin tarkastella hylkimiskyvyn, kriisisietokyvyn ja adaptaatiovalmiuksien välistä suhdetta osittain päällekkäisenä ja vaiheittain etenevänä prosessina. Prosessinäkymän kautta myös kriiseihin varautumisen politiikkaa on mahdollista hahmottaa tavalla, jossa resilienssistä tulee pikemminkin turvallisuutta lisäämään pyrkivän strategian osatekijä, kuin turvallisuuden lisäämisen tavoitteen korvaava puhtaasti

reaktiivinen malli.

Kuva 2: Resistanssin ja resilienssin suhde toisiinsa kietoutuvana prosessinäkömänä.

Kysymystä ilmiön hylkimisen ja siihen sopeutumisen välisestä suhteesta voidaan illustroida esimerkiksi informaatiovaikuttamisen kautta. Informaatiovaikuttamiseen liittyvien uhkakuvien vaikutuksia arvioidaan usein valtiollisina, mutta samalla turvallisuuden viittauskohde liukenee kohti kansalaisyhteiskuntaa korostamalla tämän omaehtoisia kykyjä järjestäytyä ja "sietää" uhkan vaikutuksia. Toisin kuin esimerkiksi terrorismin vastaisessa turvallisuustoiminnassa, jossa resilienssi ymmärretään helpommin perinteisenä ennaltaehkäisevänä ja viranomaisvastuita korostavana resistanssina, informaatiovaikuttamisen kaltaisen ilmiön kohdalla voi olla perusteltua päästää uhkakuva "läpi" valtioalueen ja yhteiskunnan sisälle, jotta yhteiskuntien jäsenten refleksiivisyys ilmiötä kohtaan voisi kasvaa. Jos taas informaatiovaikuttaminen kohdistuu järjestelmällisemmin juuri valtionhallinnon toimijoihin ja keskeisiin avointa yhteiskuntaa ylläpitäviin poliittisiin instituutioihin, asettunevat resilienssistrategian tavoitteet edellisten kahden esimerkin välimaastoon. Tällöin informaatiovaikuttamista pyritään torjumaan eristämällä sen myrkyllisten vaikutusten leviäminen laajemmin yhteiskunnan kudokseen.

Valtiolähtöiset resilienssiprojektit voidaan jakaa karkeasti kolmeen eri lähestymistapaan: (1) torjuvaan/ylläpitävään, (2) marginalisoivaan/eristävään tai (3) uudistavaan/avoimeen strategiaan. Tähän on syytä lisätä myös jaottelu sen välillä, korostetaanko resilienssistrategiassa proaktiivista ja ennakoivaa politiikkaa vai reaktiivista ja sopeutumisvalmiuksia painottavaa politiikkaa. Toinen keskeinen jakolinja kulkee yhteiskunnan materiaalisen ja henkisen kudoksen välillä. Kiinnittykö näkemys resilienssistä yhteiskunnan koheesion, luottamuksen, henkisen kriisinsietokyvyn ja yhteisöllisten sopeutumis- ja palautumisvalmiuksien kaltaisiin ominaisuuksiin (yhteiskunnan sisäinen resilienssi), vai käsitetäänkö resilienssi valtiojohtoisemmin. Tällöin sitä tarkastellaan kansainvälisesti kytkeytyneen ja verraten avoimen yhteiskunnan jatkuvuudenhallinnan materiaalisina reunaehtoina, kuten riippuvuuksina kansainvälisistä kumppanuuksista ja verkostoista sekä näiden merkityksestä huoltovarmuuden takaavien liikenne-, kauppa- ja energiavirtojen toimivuudelle (ulkoinen, eteentyönnetty resilienssi). Alla olevassa taulukossa on koottu eri vaihtoehtojen dynamiikat.

	<i>Sisäinen, yhteiskunnallinen resilienssi</i>	<i>Ulkoinen, eteentyönnetty resilienssi</i>
Torjuva/ylläpitävä strategia	Huomio keskittyy yhteiskunnan sisäisen koheesion ja järjestyksen ylläpitoon. Turvallisuusviranomaisten vastuut ja valtuudet korostuvat. Hybridiuhkiin pyritään varautumaan ennalta valtiojohtoisin strategioin ja narratiivein. Uhkakuvat kiinnitetään valtiollisiin tai muihin selkeästi nimettäviin toimijoihin. Uhkakuvista puhutaan varsin avoimesti ja niiden haitallisuutta korostetaan.	Ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ohjaa vahva kansallisen intressin ajaminen ja pienvaltiorealistiset selviytymisstrategiat. Uhkia pyritään torjumaan valtion rajoilla ja eristämään niiden vaikutukset valtion ydintoinnoista. Valtion rajojen ulkopuolelle ulottuva eteentyönnetty resilienssi jää minimaaliseksi.
Marginalisoiva strategia	Uhkakuvista puhumista välitellään. Toteutetut politiikkavastaukset uhkiin ovat marginaalisia ja vähäisiä, koska laajamittaisia poliittista huomiota herättäviä ratkaisuja pyritään välttämään. Samalla turvallisuustoimet kuitenkin ovat vaarassa venyttää legitimiin turvallisuustoiminnan ja yleiselle järjestyksenpidolle asetetut rajat. Julkinen retoriikka ja toteutettu politiikka ovat ristiriidassa.	Kansainvälisiä turvallisuuspoliittisia kumppanuuksia ja verkostoja kehitetään inkrementaalisesti, poissa päivänpoliittisen keskustelun parrasvaloista. Tavoitteena on pyrkiä luomaan yhteistyövaraisten turvallisuusverkostojen varassa parempia varautumisvalmiuksia.
Uudistava strategia	Uhkakuvista puhutaan avoimesti, mutta niiden luonnetta turvallisuusongelmina pyritään hillitsemään. Poliittikkavastausten tavoitteeksi nousee olemassa olevien rakenteiden muokkaaminen, mikä voi myös muuttaa yhteiskunnan sisäisiä valtasuhteita ja haastaa dominoivia identiteettejä. Kansalaisyhteiskunta ottaa kasvavasti vastuuta omasta turvallisuudestaan.	Aktiivinen ulkopoliittinen ote leimaa turvallisuuspolitiikkaa. Kansainvälinen kytkeytyneisyys, keskinäisriippuvuudet ja liittolaispolitiikkaa nähdään voimavarana. Ulkoisista uhkakuvista puhutaan tarvittaessa avoimesti, mutta niiden ei anneta hallita päätöksentekoa ja estää kumppanuuksien syventämistä. Geoekonomisista kytköksistä ja avoimen valtioalustan huoltovarmuusreittien ylläpitämistä tulee resilienssi-strategian keskeinen tavoite.

Kuva 3: Valtiolähtöisten resilienssi-strategioiden eri muodot.

Resilienssin hyödyntäminen kansallisessa turvallisuustoiminnassa on vielä alkutekijöissään, ja sen mukanaan tuomia haasteita ja mahdollisuuksia on syytä analysoida tarkasti. Esimerkiksi vaarana on, että käsitys ulkoisen turvallisuusympäristön ennustamattomuudesta lisää strategista fatalismia, eli käsitystä, jonka mukaan turvallisuutta ei voida tuottaa ennakoivasti rakenteellisin politiikkaohjelmin. Turvattomuuden katsotaan olevan luonteeltaan systeemistä, ei tietoisista poliittista valinnoista ja vastuista koostuvaa. Hybridiuhkiin vastaamisen kohdalla resilienssin "pimeänä kääntöpuolena" on vaara, jossa kansalaisvapaudet sekä kansalaisyhteiskunnan "kudos" tulevat turvallistetuksi tavalla, mikä itessään vähentää kykyä resistanssiin ja resilienssiin. On myös mahdollista, että hybridiuhkiin varautuminen johtaa sisäsyntyistä resilienssiä korostavaan torjuvaan tai marginalisoivaan resilienssi-strategiaan. Tämä tarkoittaisi merkittävää käännettä Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa, jonka keskeisiksi tavoitteiksi on noussut eteentyönnettyjen resilienssi-kapasiteettien asteittainen kehittäminen sekä yhteistyövaraisen ja verkottuneen turvallisuuspolitiikan vahvistaminen.

5. Loppupäätelmät

Tutkimushanke on analysoinut, kuinka verkottuneen maailman keskinäisriippuvuuksien tuottamia liberaalien demokratioiden haavoittuvuuksia on mahdollista hyödyntää valtiolähtöisessä hybridihäirinnässä. Hybridihäirintä on usein vaikeasti nähtävissä, mikä hankaloittaa myös häirintäoperaatioiden kokonaisuuden hahmottamista. Tutkimushankkeen analysoimassa kolmessa häirinnän keinossa – geoekonomisessa vaikuttamisessa, informaatiovaikuttamisessa ja vaalivaikuttamisessa – olennaisena elementtinä on kiilastrategia, jolla pyritään nakertamaan kohdemaan yhteiskunnallista koheesiota ja samalla kaventamaan kohdemaan toiminnan va-

pautta. Toiminnan usein piilotettu luonne ja sen pyrkimys jakaa mielipiteitä kohdemaan sisällä voi johtaa alireagoimiseen uhkaa vastaan. Tällöin kriittiseen rooliin nousee tarve lisätä yleistä ymmärrystä keskinäisriippuvuuden turvallisuuspoliittisista haasteista ja kiilastrategian logiikasta: tietoisuus kasvattaa yhteiskunnallista ja valtiollista deterrenssiä.

Olennaisessa osassa ovat avoin tiedottaminen, koulutus ja tutkimus. On tärkeää avata hybridihäirinnän logiikkaa, päämääriä ja keinoja relevanteille elinkeinoelämän toimijoille ja laajemmin kansalaisyhteiskunnalle. Muun muassa maanpuolustuskurssit ovat tässä tärkeässä roolissa. Samoin eurooppalainen hybridiosaamiskeskus voi tuoda arvokkaan lisän erilaisten häirinnän keinojen valaisemisessa.

Geoeconomisen vaikuttamisen torjuntaa on syytä tehostaa parantamalla taloudellisen vaikuttamisen tilannetietoisuutta. Tehtävä on hankala, sillä tuotanto- ja arvoketjut sekä pääomavirrat ovat globaalisti hajaantuneita ja monimutkaisia ja omistuspohja usein kansainvälinen. Silti kansallinen tilannetietoisuus pääomavirtoihin ja strateginen analyysikyky kaupallisten hankkeiden turvallisuuspoliittisista seurauksista on tärkeä saavuttaa. "Economic intelligence" – osaamista muun muassa Huoltovarmuuskeskuksessa – kun myös kansainvälisen tietojenvaihdon tiivistämistä – on syytä tukea.

Informaatiovaikuttaminen saa yhä uusia ja potentiaalisesti tehokkaampia muotoja teknologisen kehityksen myötä. Teknologinen kehitys on nopeampaa kuin yhteiskunnan arvojen tai valtiollisten instituutioiden kehitys. Tämä alleviivaa lisääntyneitä tarvetta ymmärtää uusien teknologioiden tuottamaa disruptiivista vaikutusta yhteiskunnalliselle koheesiolle ja kansalaisyhteiskunnan rakenteistumiselle. Tämä ymmärrys on saavutettavissa ainoastaan poikkitieteellisellä yhteistyöllä, joka yhdistää informaatioteknologisen osaamisen relevantteihin yhteiskuntatieteiden haaroihin, kuten valtio- ja oikeustieteisiin, sosiologiaan ja sosiaalipsykologiaan. Luontainen taho rahoittamaan tämän kaltaista tutkimusta olisi Suomen Akatemian strateginen tutkimus.

Demokratia on kenties maamme kriittisin infrastruktuuri. Vaalivaikuttamisen vastaisia toimia ja vaalihäirintään liittyvää yleistä valppautta on syytä tehostaa. Olennaisessa roolissa on niin sanotun "blowback"-efektin ja riskien alleviivaaminen ja ennaltaehkäisevä osoittaminen ulkoiselle toimijalle. Demokratian onnistunut häirintä voi johtaa dramaattisiin seurauksiin ja vasta-reaktioihin, jotka eivät ole häiritsijän etujen mukaisia. Näitä riskejä kannattaa tuoda selvästi esiin. Samoin äänestäjien pitäisi kuulla puolustautumiskeinoista, joilla kamppaillaan manipuloivia algoritmeja ja tulevia tekoälypohjaisia taktiikoita vastaan. Hallitukset voivat tarjota näitä työkaluja, jolloin tulisi panostaa digitaaliseen "vaalivalvontaan" soveltuvien algoritmipohjaisten työkalujen kehittämiseen. Työkaluja tulisi kehittää julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyönä (PPP). Näillä olisi myös suuri kansainvälinen kysyntä, ja muun muassa Tekesin ja Finnveran tuki kehittämishankkeelle olisi luontevaa.

Suomella on pitkä perinne kansallisen resistanssin kasvattamisessa osana kokonaisturvallisuuden konseptia. Viranomaisten yhteistoiminta on maailmanluokkaa, samoin kuin elinkeinoelämän osallistuminen valtiolliseen turvallisuustoimintaan muun muassa Huoltovarmuusorganisaation kautta. Kansainvälinen puolustusyhteistyö on tiivistynyt, samoin kansallista puolustusjärjestelmää ei ole ajettu alas, toisin kuin monissa muissa Euroopan maissa. Sen sijaan resilienssin hyödyntäminen on alkutekijöissään. Resilienssin käsite on nostanut merkitystään, mutta käsitteen merkitys, mahdollisuudet ja ongelmakohdat ovat liian vaillinaisesti tunnettuja. Tämä nostaa esiin tarpeen kokonaisvaltaiselle tutkimusprojektille, joka yhdistää yksilön, kansalaisyhteiskunnan ja valtiollisen resilienssin tasot tavalla, joka mahdollistaa kansallisen resilienssipoliittisen ohjelman luomisen. Valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminnan resurssit (VN-TEAS) voivat olla tässä merkittävässä roolissa.

6. Tutkimuksen tuottamat tieteelliset julkaisut ja muut mahdolliset raportit

Aaltola Mika (2017): Democracy's Eleventh Hour: Safeguarding Democratic Elections against Cyber-enabled Autocratic Meddling. FiiA Briefing Paper 226, Ulkopoliittinen instituutti. Saatavilla: http://www.fii.fi/fi/publication/722/democracy_s_eleventh_hour/

Aaltola Mika, Juntunen Tapio, Käpylä Juha, Mikkola Harri, Vihma Antto ja Wigell Mikael (2018): Hybridivaikuttaminen länsimaisissa demokratioissa ja yhteiskunnan kriisinkestävyys. FIIA Report, Ulkopoliittinen instituutti. Tulossa.

Wigell Mikael (2018): Hybrid Interference as a Wedge Strategy: A Conceptual Framework. FIIA Working Paper, Ulkopoliittinen instituutti. Tulossa.
